

УДК 334.76

А. М. Дерун,
аспірант, Інститут підготовки кадрів державної служби зайнятості України

ФІНАНСОВІ РЕЗУЛЬТАТИ ДІЯЛЬНОСТІ ВЕЛИКИХ, СЕРЕДНІХ І МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

A. Derun,
Postgraduate Student, Personnel Training Institute of State of Employment Service of Ukraine

FINANCIAL RESULTS OF ACTIVITY OF THE BIG, MEDIUM AND SMALL ENTERPRISES OF UKRAINE

У статті проаналізовано основні показники діяльності великих, середніх, малих і мікропідприємств України в контексті оцінки їх реального вкладу в обсяги виробництва продукції (товарів, робіт, послуг) та отриманих у процесі основної діяльності фінансових результатів. Досліджено зміну за 2010—2014 роки таких фінансових показників підприємств, як прибуток до оподаткування, чистий прибуток, збиток, рівень рентабельності в залежності від розмірів підприємств. Виявлено не сприяючі підвищенню рівня капіталізації та інноваційному розвитку країни тенденції кардинального збільшення обсягів збитків та суттєвого зменшення величини чистого прибутку підприємств, особливо середніх, малих та мікропідприємств, які в загальній структурі займають 99 відсотків. Запропоновано посилити вплив держави на процеси структурування і об'єднання підприємств з метою розширення виробництва та активізації зайнятості на великих і середніх підприємствах, що створить більш сприятливі умови для впровадження інновацій та розвитку індустріальних галузей національної економіки.

The article analyzes the main indices of activity of the big, medium, small and microenterprises of Ukraine as for evaluation of their real contribution into volume of the production (goods, works, services) and financial results of the main activity. For the period of 2010—2014, the financial indices including earning before taxes, net profit, loss, profitability rate in dependence of the scales of enterprises have been investigated. Tendencies of radical increase of the losses and considerable decrease of the net profits of the enterprises, especially medium, small ones and microenterprises occupying 99 percents in the total structure, which are not contributory to increase the capitalization rate and innovations development have been discovered. It has been proposed to strenghten the state influence on the processes of the enterprises structuring and amalgamation with purpose of expansion of production and stirring-up the work at the big and mefium enterprises. This will form more favourable conditions to introduce the innovations and develop the industrial fields of the national economy.

Ключові слова: розмір підприємств; великі, середні, малі та мікропідприємства; операційна діяльність, обсяги реалізованої продукції, капітальні інвестиції, фінансовий результат до оподаткування, прибуток, збиток, рентабельність.

Key words: scales of enterprises; big, medium and small enterprises; entrepreneurs; volume of sales, capital investment, earning before taxes, profit, loss, profitability.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Метою діяльності підприємств найчастіше називають одержання максимального прибутку. Максимізація прибутку орієнтує підприємця на вдосконалення процесу виробництва, підвищення продуктивності праці, ефективне використання матеріальних і фінансових ресурсів, пошук вільних

ринків збуту, активізацію зайнятості тощо. Але економічні тенденції в Україні в 2013—2014 р. засвідчили не ріст прибутків, а різке збільшення обсягів збитків, які перевищили величину отриманого прибутку. В результаті це призвело до формування в цілому по економіці України чистого збитку. Якщо в 2013 році чисті збитки лише на 12% були більшими

Таблиця 1. Основні показники діяльності підприємств України

Показники	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.
Кількість підприємств, одиниць	378810	375695	364935	393327	341001
у % до попереднього року	x	99,2	97,1	107,8	86,7
на 10 тис. осіб наявного населення, одиниць	83	82	80	86	79
Кількість зайнятих працівників, тис. осіб	7958,2	7793,1	7679,7	7406,5	6298,5
у % до попереднього року	95,3	97,9	98,5	96,4	85,0
Кількість найманих працівників, тис. осіб	7836,4	7712,4	7577,6	7285,6	6193,0
у % до попереднього року	95,2	98,4	98,3	96,1	85,0
у розрахунку на одне підприємство, осіб	21	21	21	19	18
Витрати на персонал, млн грн.	263803,2	315382,3	374105,6	378223,2	354424,9
у % до попереднього року	x	119,6	118,6	101,1	93,7
Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг), млн грн.	3366228,2	3991239,4	4203169,6	4050215,0	4170659,9
у % до попереднього року	122,6	118,6	105,3	96,4	103,0
Капітальні інвестиції, млн грн.	130764,6	193024,4	229487,2	216986,9	178384,9
у % до попереднього року	x	147,6	118,9	94,6	82,2
Фінансовий результат (сальдо) до оподаткування, млн грн.	54405,7	118605,6	75670,2	11335,7	□564376,8
у % до попереднього року	x	218,0	63,8	15,0	x
Прибуток до оподаткування, млн грн.	189640,8	255545,9	248035,9	209864,5	233624,7
у % до попереднього року	138,6	134,8	97,1	84,6	111,3
Збиток до оподаткування, млн грн.	135235,1	136940,3	172365,7	198528,8	798001,5
у % до попереднього року	92,9	101,3	125,9	115,2	402,0
Питома вага підприємств, що одержали збиток, у % до загальної кількості	41,0	34,9	35,5	34,1	33,7

Джерело: систематизовано та розраховано на основі [6, с. 281; 8, с. 27, 39].

за прибутки, то в 2014 році — чистий збиток збиткових підприємств перевищив чистий прибуток прибуткових підприємств в 3,9 рази. З огляду на такі небезпечні тенденції варто дослідити особливості формування чистого прибутку (збитку) в розрізі великих, середніх, малих та мікропідприємств, що дозволить виявити, які ж за розмірами підприємства створюють найбільші збитки в національній економіці і знижують можливості формування власних інвестиційних ресурсів для розвитку економіки.

АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблематиці формування чистого прибутку, який може бути спрямовано на капіталізацію та модернізацію економіки, присвячені праці багатьох вчених. Але варто звернути увагу на те, що погляди на цілі діяльності підприємств є досить різні. Зокрема представники неокласичної теорії вважають, що метою діяльності підприємства може бути тільки максимізація прибутку, оскільки це дозволяє більш точно визначити стратегію поведінки та напрямки розвитку фірм [4, с. 93]. І. Ансофф звертає увагу на те, що розвиток сучасної корпорації визначається системою цілей (найближчими, довгостроковими, зовнішньоекономічними й економічними, індивідуальними), але в якості основної мети діяльності виступає максимізація прибутку (норми прибутку) [1, с. 87]. В свою чергу Г. Саймон, спираючись на теорію мотивації в психології, вважає, що метою фірми є не максимізація прибутків, а досягнення певного рівня прибутку, що пов'язано з утриманням частки ринку і визначеного рівня продажів [5, с. 55]. На думку Ю. Троніна, Ю. Масленченкова головною метою сучасної фірми є не максимізація прибутку, а "досягнення задовільного рівноважного динамічного становища" [9, с. 122]. Таким чином, головні цілі діяльності підприємств, на думку вчених, можуть бути досить різними.

НЕ ВИРІШЕНІ РАНІШЕ ЧАСТИНИ ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ

Слід врахувати, що отримання прибутку, поряд із ресурсною, виробничою і збутовою, є основною функцією

діяльності підприємств. Разом з тим, предметом аналізу, на наш погляд, повинні бути не лише чинники, які створюють умови для максимізації прибутків, а й особливості формування чистого прибутку (збитку) на підприємствах в залежності від їх розмірів. Проте науковцями та експертами таким проблемам, як утворення прибутку на великих, середніх, малих та мікропідприємствах, приділяється недостатньо уваги.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

У процесі дослідження тенденцій формування прибутку від основної діяльності слід враховувати концепції економічної теорії організації, які виходять із реальних умов діяльності та поведінки суб'єктів господарювання — невизначеності, обмеженої раціональності, опортуністичної поведінки, інформаційної асиметрії, використання в процесі виробництва різними підприємствами та організаціями спеціфічних активів тощо. Варто підкреслити, що від зазначених факторів поведінки підприємств безпосередньо залежить стан конкурентоспроможності національної економіки і те, яка ж економічна політика буде визначена на державному рівні в якості основної — експортноорієнтована, імпортозаміщення, інноваційна. Слід звернути увагу, що вибір пріоритетних напрямів економічної політики напрямку залежить від тенденцій об'єднання суб'єктів підприємництва у великі, середні, малі та мікробізнес-структури.

Інноваційну модель розвитку неможливо впровадити без розбудови оптимальних за розмірами підприємств, які взмозі активізувати роботу індустріальних галузей промисловості. Сьогодні ж в Україні розвиваються малонаукоємні та низькотехнологічні сировинні галузі (паливна, добувна, харчова промисловість). Частка підприємств, які займаються інноваціями становить 16%, а частка, що впроваджують інновації — лише 12%. На думку експертів, для забезпечення індустріального розвитку в Україні необхідно збільшити частку технологічно високих виробництв до 35—40%, а частку підприємств, що впроваджують інновації — до 35—45%. Слід врахувати, що економічне зростання країн Євро-

Таблиця 2. Основні структурні показники діяльності підприємств України за їх розмірами

Показники	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.
Кількість підприємств, одиниць	378810	375695	364935	393327	341001
▪ великі підприємства, одиниць	586	659	698	659	496
▪ відсотків до загальної кількості підприємств	0,2	0,2	0,2	0,2	0,1
▪ середні підприємства, одиниць	20983	20753	20189	18859	15893
▪ відсотків до загальної кількості підприємств	5,5	5,5	5,5	4,8	4,7
▪ малі підприємства, одиниць	357241	354283	344048	373809	324592
▪ відсотків до загальної кількості підприємств	94,3	94,3	94,3	95,0	95,2
▪ на 10 тис. наявного населення, одиниць	78	77	76	82	75
▪ з них мікропідприємства	300445	295815	286461	318477	278918
▪ відсотків до загальної кількості підприємств	79,3	78,7	78,5	81,0	81,8
▪ на 10 тис. наявного населення, одиниць	66	65	63	70	65
Кількість зайнятих працівників, тис. осіб	7958,2	7793,1	7679,7	7406,5	6183,5
▪ великі підприємства	2400,3	2449,0	2484,2	2383,7	1860,9
▪ відсотків до загальної кількості підприємств	30,2	31,4	32,4	32,2	30,1
▪ середні підприємства	3393,3	3252,6	3144,2	3012,1	2646,7
▪ відсотків до загальної кількості підприємств	42,6	41,7	40,9	40,7	42,8
▪ малі підприємства	2164,6	2091,5	2051,3	2010,7	1675,9
▪ відсотків до загальної кількості підприємств	27,2	26,9	26,7	27,1	27,1
▪ з них мікропідприємства	832,6	788,9	788,2	795,3	722,0
▪ відсотків до загальної кількості підприємств	10,5	10,1	10,3	10,7	11,7
Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг), млн грн.	3366228,2	3991239,4	4203169,6	4050215,0	4045727,1
▪ великі підприємства	1401596,8	1775829,0	1761086,0	1717391,3	1683685,1
▪ відсотків до загального обсягу реалізованої продукції	41,6	44,5	41,9	42,4	41,6
▪ середні підприємства	1396364,3	1607628,0	1769430,2	1662565,2	1667618,4
▪ відсотків до загального обсягу реалізованої продукції	41,5	40,3	42,1	41,0	41,2
▪ малі підприємства	568267,1	607782,4	672653,4	670258,5	694423,6
▪ відсотків до загального обсягу реалізованої продукції	16,9	15,2	16,0	16,6	17,2
▪ з них мікропідприємства	181903,1	189799,1	212651,2	216111,4	229092,0
▪ відсотків до загального обсягу реалізованої продукції	5,4	4,8	5,1	5,3	5,7

Джерело: систематизовано та розраховано на основі [6, с. 281; 7, с. 31—34].

пи ґрунтувалося на структурних змінах, які заклали основу для науково-технічного прогресу, а прискорений розвиток країн Південно-Східної Азії відбувся завдяки активізації діяльності підприємств електроніки та машинобудування.

Проаналізуємо основні показники діяльності підприємств України за 2010—2014 роки (табл. 1). Підприємство — це самостійний суб'єкт господарювання, створений компетентним органом державної влади або органом місцевого самоврядування, або іншими суб'єктами для задоволення суспільних та особистих потреб шляхом систематичного здійснення виробничої, науково-дослідної, торговельної, іншої господарської діяльності в порядку, передбаченому Господарським кодексом України та іншими законами. Підприємства призвані виконувати дуже важливі суспільні та соціально-економічні задачі, результативність роботи яких не в останню чергу залежить від тенденцій структурування бізнесу у великі, середні та малі форми ведення господарської діяльності в різних галузях економіки.

Дані статистики свідчать, що загальна кількість підприємств, кількість зайнятих та найнятих працівників в Україні зменшується (табл. 1). Також зменшуються обсяги капітальних інвестицій. Але на цьому фоні зростають збитки, що кардинально зменшують обсяг потенційних фінан-

сових ресурсів, які можуть бути спрямовані на інноваційний розвиток підприємств та економіки в цілому.

Для детального аналізу результатів діяльності підприємств необхідно дослідити показники їх роботи в залежності від розмірів (табл. 2). В основу аналізу в статті покладені дані за 2010—2014 роки щодо основних показників діяльності підприємств за їх розмірами, які органами статистики розраховано за критеріями великих, середніх, малих та мікропідприємств, що визначені в Господарському кодексі України в редакції від 22.03.2012, а саме:

мікропідприємства — суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 10 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 2 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України;

малі підприємства — суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 50 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 10 мільйонам євро;

Таблиця 3. Групування окремих показників діяльності підприємств за кількістю зайнятих працівників

	Роки	Підприємства з кількістю зайнятих працівників			
		до 9 осіб	від 10 до 49 осіб	від 50 до 249 осіб	250 осіб і більше
Кількість підприємств, од.	2012	284834	60940	15577	3584
	2013	316533	58738	14612	3444
	2014	277096	48462	12455	2988
	% до загальної кількості	78,0	16,7	4,3	1,0
% до загальної кількості	2012	80,5	14,9	3,7	0,9
	2013	81,3	14,2	3,6	0,9
	2014	81,3	14,2	3,6	0,9
Кількість зайнятих працівників, тис. осіб	2012	757,3	1300,4	1582,3	4039,7
	2013	745,7	1246,7	1498,3	3915,8
	2014	683,1	1004,1	1268,6	3342,7
	% до загальної кількості	9,9	16,9	20,6	52,6
% до загальної кількості	2012	10,1	16,8	20,2	52,9
	2013	10,9	15,9	20,1	53,1
	2014	10,9	15,9	20,1	53,1
Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг), млн грн.	2012	559024,5	710749,6	828118,3	2105277,2
	2013	462473,7	682134,0	837110,5	2068496,8
	2014	414000,8	666295,6	942195,1	2148168,4
	% до загального обсягу	13,3	16,9	19,7	50,1
% до загального обсягу	2012	11,4	16,8	20,7	51,1
	2013	9,9	16,0	22,6	51,5
	2014	9,9	16,0	22,6	51,5

Джерело: систематизовано та розраховано на основі [7, с. 461].

середні підприємства — суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) складає від 50 до 250 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності складає від 10 до 50 мільйонів євро;

великі підприємства — суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) перевищує 250 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності перевищує суму, еквівалентну 50 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України.

Як свідчать дані таблиці 2, на кінець 2014 року частка великих підприємств у загальній кількості становить лише 0,1%, середніх — 4,7%, малих — 95,2% (з них мікропідприємств — 81,8%). На великих підприємствах працює 30,1% всіх зайнятих працівників, середніх — 42,8%, малих — 27,1% (з них мікропідприємствах — 11,7%). При цьому, великими підприємствами вироблено і реалізовано 41,6% продукції, середніми — 41,2%, малими — 17,2% (з них мікропідприємствами — 5,7%).

Таким чином, можна зробити припущення, що частка виробленої продукції малими формами підприємництва (17,2%) є неадекватною частці підприємств малих форм (95,2%) в загальній кількості суб'єктів підприємництва. Це означає, що утворена дуже велика кількість підприємницьких структур, вклад яких у розвиток національної економіки є незначним. Тому можна погодитися з висновками експертів Національного інституту стратегічних досліджень про те, що результативність діяльності економіки залежить, в першу чергу, від тенденцій структурування бізнес-середовища.

Як зазначається в аналітичній записці інституту, в площині структурування бізнесу найбільш гострими проблемами залишаються: подрібнення підприємств, яке відбулося в процесі приватизації; руйнація територіально-виробничих комплексів, які забезпечували робочими місцями проживаючих на цій території громадян; суттєве скорочення попиту на засоби виробництва в індустріальних галузях; розростання посередницьких структур, неповна зайнятість, низький рівень доходів від праці переважної більшості громадян. У ході роздержавлення власності були зруйновані потужні ви-

робничо-технологічні комплекси, розірвані коопераційні зв'язки, звузилися можливості випуску продукції з високою часткою доданої вартості. З'явилася величезна кількість не-ефективних дрібних підприємницьких структур, що не здатні випускати конкурентоспроможну, високотехнологічну продукцію. Як наслідок, звужуються можливості інноваційного розвитку, створення індустріального базису та корпоративно-коопераційного каркасу вітчизняної економіки [10].

Про те, що в Україні функціонує переважна кількість підприємств (81,3%), де зайнято до 9 осіб, свідчать дані таблиці 3.

При цьому на малих підприємствах, які становлять понад 80% в загальній кількості підприємств (де працює до 9 осіб), випускається лише 9,9% продукції (товарів, робіт, послуг). Кількість великих підприємств, де зайнято більше 250 осіб, становить лише 0,9%, але ними випускається понад 50% від загального обсягу реалізованої продукції. Частка ж підприємств, на яких працює від 10 до 49 осіб, становить 14,2%, від 50 до 249 осіб — 3,6%. Ними разом випускається 38,6% від загального обсягу реалізованої продукції. Таким чином, тенденції структурування бізнесу, де переважають підприємства з кількістю працюючих до 9 осіб, свідчать про обмежені можливості індустріального розвитку національної економіки та створення інноваційних продуктів, які будуть конкурентоспроможні на світовому ринку. На такі небезпечні тенденції також звертають увагу фахівці Національного інституту стратегічних досліджень [10]. Тому, на нашу думку, необхідно стимулювати збільшення зайнятості населення на середніх, а особливо на великих підприємствах, де є більш сприятливі фінансові та інноваційні можливості для індустріального розвитку національної економіки.

Проведений аналіз показав, що також незадовільними є фінансові результати діяльності підприємств. Розглянемо такий важливий показник, як фінансовий результат до оподаткування (прибуток, збиток), що визначається як алгебраїчна сума прибутку (збитку) від операційної діяльності, фінансових та інших доходів (прибутків), фінансових та інших витрат (збитків). Зазначений показник органи статистики визначають відповідно до методології показника "фінансовий результат до оподаткування (прибуток, збиток)" згідно з наказом Міністерства фінансів України від

Таблиця 4. Фінансові результати до оподаткування підприємств України

	Фінансовий результат (сальдо), млн грн.	Підприємства, які одержали прибуток		Підприємства, які одержали збиток	
		у % до загальної кількості підприємств	фінансовий результат, млн грн.	у % до загальної кількості підприємств	фінансовий результат, млн грн.
2010	54405,7	59,0	189640,8	41,0	135235,1
2011	118605,6	65,1	255545,9	34,9	136940,3
2012	75670,2	64,5	248035,9	35,5	172365,7
2013	11335,7	65,9	209864,5	34,1	198528,8
2014	-564376,8	66,3	233624,7	33,7	798001,5

Джерело: систематизовано та розраховано на основі [8, с. 72].

24.01.2011 № 25. Динаміка даних, представлена в таблиці 4, свідчить, що за результатами 2014 року підприємствами отримано збитків у розмірі 798 млрд грн., а прибутків — 233,6 млрд грн. Як наслідок, сальдо фінансового результату до оподаткування становило від'ємну величину — 564,4 млрд грн. Така тенденція означає не тільки кардинальне зменшення обсягу інвестиційних ресурсів, а й різке звуження бази оподаткування податку на прибуток, що суттєво зменшує доходи державного бюджету. Зазначені тенденції йдуть у розріз із фундаментальними основами функціонування фіскальної системи, які ще в 1996 сформулювали І. Луніна та Ю. Конрад [3].

Про тенденції формування прибутку (збитку) до оподаткування на підприємствах в залежності від їх розмірів, свідчать дані таблиці 5. Найвища частка збитку (37,9%) за результатами 2014 року припадає на середні підприємства. Великими підприємствами отримано 34% від усіх збитків, малими — 28,1%. Якщо врахувати частки великих, середніх

і малих підприємств (відповідно 41,6; 41,2 та 17,2%) в обсягах реалізованої продукції, то можна зробити висновок про певні диспропорції між цими показниками. Зокрема, на частку випущеної продукції малими підприємствами 17,2% припадає їх частка в збитках у розмірі 28,1%.

Про величину чистого прибутку після оподаткування та рівень рентабельності свідчать дані таблиць 6, 7. Чистий прибуток (збиток) підприємств України органами статистики розраховано як алгебраїчна сума прибутку (збитку) до оподаткування, податку на прибуток та прибутку (збитку) від припиненої основної діяльності після оподаткування. Основна діяльність — це операції, пов'язані з виробництвом або реалізацією продукції (товарів, робіт, послуг), що є головною метою створення підприємства й забезпечують основну частку його доходу. У 2013—2014 роках сальдо фінансового результату після оподаткування на підприємствах України було від'ємним. При цьому, якщо в 2013 році чисті збитки лише на 12% були більшими за прибутки, то в 2014

Таблиця 5. Фінансові результати до оподаткування підприємств України в залежності від їх розмірів

Показники	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.
Фінансові результати до оподаткування:					
прибуток, млн грн.	189640,8	255545,9	248035,9	209864,5	233624,7
великі підприємства, млн грн.	74278,4	131043,5	96928,6	88724,8	81040,7
відсотків до загального прибутку до оподаткування	39,2	51,3	39,1	42,3	34,7
середні підприємства, млн грн.	87592,4	87526,8	111313,2	81498,8	103427,9
відсотків до загального прибутку до оподаткування	46,2	34,3	44,9	38,8	44,3
малі підприємства, млн грн.	27770,0	36975,6	39794,1	39640,9	49156,1
відсотків до загального прибутку до оподаткування	14,6	14,5	16,0	18,9	21,0
з них мікропідприємства, млн грн.	8966,8	12788,1	14174,6	15030,0	18697,5
відсотків до загального прибутку до оподаткування	4,7	5,0	5,7	7,2	8,0
збиток, млн грн.	135235,1	136940,3	172365,7	198528,8	798001,5
великі підприємства, млн грн.	45807,3	38471,4	59746,4	60721,3	270974,8
відсотків до загального збитку до оподаткування	33,9	28,1	34,7	30,6	34,0
середні підприємства, млн грн.	46010,7	56436,0	63571,2	73108,7	302608,2
відсотків до загального збитку до оподаткування	34,0	41,2	36,9	36,8	37,9
малі підприємства, млн грн.	43417,1	42032,9	49048,1	64698,8	224418,5
відсотків до загального збитку до оподаткування	32,1	30,7	28,5	32,6	28,1
з них мікропідприємства, млн грн.	22865,7	21496,4	27000,1	40068,3	119664,5
відсотків до загального збитку до оподаткування	16,9	15,7	15,7	20,2	15,0

Джерело: систематизовано та розраховано на основі [6, с. 304; 7, с. 115—118].

Таблиця 6. Чистий прибуток (збиток) підприємств України

	Фінансовий результат (сальдо), млн грн.	Підприємства, які одержали прибуток		Підприємства, які одержали збиток	
		у % до загальної кількості підприємств	фінансовий результат, млн грн.	у % до загальної кількості підприємств	фінансовий результат, млн грн.
2010	13906,1	57,3	155197,6	42,7	141291,5
2011	67797,9	63,5	208896,3	36,5	141098,4
2012	35067,3	63,0	210607,6	37,0	175540,3
2013	-22839,7	65,0	179259,6	35,0	202099,3
2014	-590066,9	65,5	202704,5	34,5	792771,4

Джерело: систематизовано та розраховано на основі [8, с. 73].

році — чистий збиток збиткових підприємств перевищив чистий прибуток прибуткових підприємств в 3,9 рази. А це свідчить про утворення значного дефіциту інвестиційних ресурсів для розвитку економіки, що формуються на ендогенній основі.

Про низьку результативність діяльності підприємств в залежності від їх розмірів свідчать дані таблиці 7 про рівень рентабельності. Від'ємну рентабельність від операційної діяльності отримали середні та малі підприємства. Операційна діяльність — це основна діяльність підприємства, а також інші види діяльності, які не є інвестиційною чи фінансовою діяльністю.

Фінансовий результат від операційної діяльності (прибуток, збиток) органами статистики визначається як алгебраїчна сума валового прибутку (збитку), іншого операційного доходу, адміністративних витрат, витрат на збут та інших операційних витрат [2, с. 61—69]. Рівень рентабельності операційної діяльності розраховується як відношення фінансового результату від операційної діяльності до витрат операційної діяльності підприємств. Найгірший результат по рівню рентабельності підприємствами України отримано від так званої "всієї діяльності" (табл. 7). Рівень рентабельності усієї діяльності органами статистики розраховується як відношення чистого прибутку (збитку) до всіх витрат діяльності підприємств, куди включаються не тільки операційні витрати, а й витрати на операційні та фінансові операції [2, с. 61—62]. Рентабельність підприємств за результатами 2014 року є від'ємною. Причому найгірший результат по рівню рентабельності мають мікропідприємства (-40,2%), потім малі (-26,5%), середні (-12,5%), великі підприємства (-11,1%).

У розрізі галузей національної економіки найгірший рівень рентабельності за результатами 2014 року (табл. 8) отримано в сфері операцій з нерухомим майном (-53,6%), торгівлі (-23,7%), інформації та телекомунікації (-14,9%), будівництві (-13,5%).

ВИСНОВКИ ТА НАПРЯМИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Як показали результати нашого дослідження, тенденції структуризації бізнесу у великі, середні та малі бізнес-фор-

ми мають значний вплив на формування прибутку та обсяг інвестиційних ресурсів. Особливості структурування бізнесу в Україні вплинули на те, що в нашій державі при слабкому індустріально-матеріальному базисі лише 0,1% великих, 4,7% середніх, 95,2% малих підприємств.

Важливим напрямом державної політики в частині активізації підприємництва має стати розвиток виробництва на великих підприємствах, які мають значні перспективи інноваційного розвитку, залучення інвестицій, капіталутворення. Необхідно звернути увагу, що зазвичай, коли мова йде про механізми розвитку підприємництва, питання розглядається в площині оптимізації законодавчої та нормативної бази щодо створення сприятливих умов для розвитку малого та середнього бізнесу; удосконалення кредитної, податкової, бюджетної політики; уніфікації спрощеної системи оподаткування; створення мережі бізнес-центрів, бізнес-інкубаторів; формування єдиної автоматизованої системи державної реєстрації суб'єктів підприємницької діяльності; введення більш жорсткої відповідальності органів виконавчої влади, державних службовців за виконання відповідних законів щодо стимулювання підприємницької діяльності.

На нашу думку, необхідно розробити державні заходи в напрямі раціоналізації процесів структурування бізнесу у великі та середні форми ведення господарської діяльності. Вже діючі підприємства доцільно реорганізувати у більш крупні та перспективні бізнесові структури. За своєю сутністю раціоналізація — це організація будь-якої діяльності доцільнішими способами, ніж існуючі, поліпшення, вдосконалення чогось. Раціоналізація включає поліпшення техніки і технології, а також організації праці, виробництва й управління. У державних заходах пропонується передбачити наступні кроки: а) ввести постійний моніторинг вкладу різних підприємств за розмірами у економічний розвиток країни; б) спрямувати політику держави на підтримку великих підприємств та їх об'єднань; в) оптимізувати антимонopolьну політику для об'єктивної оцінки процесів злиття та поглинання; г) сформувати сучасну інвестиційну інфраструктуру (регіональні агенції розвитку великого та середнього бізнесу); д) розвивати державно-приватне партнерство; е) розробити програми розвитку промислових кластерів на основі диверсифікації міжсекторальних зв'язків. Під час

Таблиця 7. Рентабельність діяльності підприємств України за їх розмірами

	Рівень рентабельності (збитковості) операційної діяльності підприємств, %				Рівень рентабельності (збитковості) усієї діяльності підприємств, %			
	великі	середні	малі	з них мікропідприємства	великі	середні	малі	з них мікропідприємства
2010	3,9	5,0	1,8	-3,5	0,2	2,3	-5,7	-13,9
2011	6,2	6,0	4,2	0,8	3,3	1,2	-2,5	-8,0
2012	5,2	5,0	4,1	-0,1	0,9	2,2	-3,3	-10,2
2013	5,0	3,2	2,2	-2,3	0,6	-0,1	-6,2	-16,1
2014	0,7	-3,6	-17,9	-30,1	-11,1	-12,5	-26,5	-40,2

Джерело: систематизовано та розраховано на основі [7, с. 123].

Таблиця 8. Рентабельність діяльності підприємств за видами економічної діяльності

	Рівень рентабельності (збитковості) операційної діяльності підприємств, %					Рівень рентабельності (збитковості) усієї діяльності підприємств, %				
	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.
Усього	4,0	5,9	5,0	3,9	-4,1	0,5	1,8	1,0	-0,7	-14,2
Сільське, лісове та рибне господарство	22,9	23,2	21,7	11,3	20,6	16,3	18,0	15,6	8,0	8,9
Промисловість	3,5	4,7	3,4	3,0	1,6	0,8	1,7	0,2	-0,3	-9,4
Будівництво	-1,5	0,2	-0,1	0,0	5,8	-4,2	-2,7	-0,6	-3,2	-13,5
Торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	9,8	15,0	12,2	10,2	-12,8	1,7	2,6	0,0	-3,6	-23,7
Інформація та телекомунікації	7,4	7,6	10,5	11,8	-1,6	2,7	2,2	4,2	5,9	-14,9
Фінансова та страхова діяльність	3,5	6,2	6,1	5,9	-15,2	4,2	2,3	3,9	3,2	-3,6
Операції з нерухомим майном	0,3	-3,6	2,8	3,1	-46,9	-8,9	-12,2	-8,0	-9,3	-53,6
Професійна, наукова та технічна діяльність	-6,6	0,5	0,3	-1,3	-29,1	-8,6	2,7	-0,5	-3,7	-24,7
Освіта	4,9	7,4	8,2	8,4	5,5	3,2	4,1	6,0	6,2	3,5
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	4,0	2,6	2,7	3,1	-3,7	-1,4	-2,5	-0,8	-1,5	-12,8
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	-26,9	-24,4	-17,6	-8,0	-11,8	-22,9	-20,0	-19,6	-7,9	-13,5

Джерело: систематизовано та розраховано на основі [6, с. 306; 8, с. 74].

розроблення заходів в нагоді може стати досвід Великобританії, де урядом було створено "Корпорацію з реорганізації промисловості" [10] як незалежну організацію, основним завданням якої було підвищення ефективності функціонування промисловості через раціоналізацію організаційних структур, зокрема злиття малих фірм у великі. Таким чином, розмір підприємства має значення, що й підтверджено реформами у Великій Британії.

Про необхідність стимулювання розвитку виробництва на великих підприємствах наголошують також науковці, які досліджують діяльність нових великих компаній, інноваційну поведінку найкрупніших корпорацій, а також моделі корпоративного управління, що тісно пов'язані із розмірами підприємств.

Література:

1. Ансофф І. Новая корпоративная стратегия [Текст] / І. Ансофф. — СПб.: Питер, 1999. — 416 с. — (Серия "Теория и практика менеджмента").
2. Короткевич О.В. Ефективність поточної господарської діяльності: структура, рівень, динаміка [Текст] / О. В. Короткевич // Економіка і прогнозування. — 2008. — № 3. — С. 61—69.
3. Луніна І. Податкова політика в Україні: підходи і перспектива [Текст] / І. Луніна, Ю. Конрад // Економіка України. — 1996. — № 11. — С. 29—37.
4. Махлуп Ф. Теории фирмы: маржиналистские, бихевиористские и управленческие [Текст] / Ф. Махлуп // Теория фирмы / Под ред. В. М. Гальперина. — СПб.: Экономическая школа, 1995. — С. 73—93.
5. Саймон Г.А. Теория принятия решений в экономической теории и науке о поведении [Текст] / Г.А. Саймон // Теория фирмы / Под ред. В.М. Гальперина. — СПб.: Экономическая школа, 1995. — С. 54—73.
6. Статистичний щорічник України за 2014 рік: Статистичний збірник. — К.: Держстат України, 2015. — 586 с.
7. Статистичний збірник "Діяльність суб'єктів великого, середнього, малого та мікропідприємництва" / Держстат України, 2014. — 498 с. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua>
8. Статистичний збірник "Діяльність суб'єктів господарювання" / Держстат України, 2015. — 437 с. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua>

9. Тронин Ю.Н. Менеджмент и проектирование фирмы [Текст] / Ю.Н. Тронин, Ю.С. Масленченков. — М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2002. — 415 с.

10. Щодо пріоритетів раціоналізації організаційно-правових форм господарської діяльності у промисловості / Національний інститут стратегічних досліджень / Аналітична записка [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://niss.gov.ua>

References:

1. Ansoff, I. (1999), *Novaja korporativnaja strategija* [The new corporate strategy], Piter, Saint Petersburg, Russia.
2. Korotkevych, O.V. (2008), "Efficiency of current economic activity: the structure, level, dynamics", *Ekonomika i prohnozuvannya*, vol. 3, pp. 61—69.
3. Lunina, I. (1996), "Tax policy in Ukraine: approaches and prospects", *Ekonomika Ukrainy*, vol. 11, pp. 29—37.
4. Mahlup, F. (1995), "The theory of the firm: the marginal, behavioral and managerial", *Teorija firmy*, pp. 73—93.
5. Sajmon, G.A. (1995), "The theory of decision-making in economic theory and the science of behavior", *Teorija firmy*, pp. 54—73.
6. State Statistics Service of Ukraine (2015), *Statystychnyj schorichnyk Ukrainy za 2014 rik: Statystychnyj zbirnyk* [Statistical Yearbook of Ukraine for 2014: Statistical Yearbook], Derzhstat Ukrainy, Kyiv, Ukraine.
7. State Statistics Service of Ukraine (2014), *Statystychnyj zbirnyk "Diial'nist' sub'iektiv velykoho, seredn'oho, maloho ta mikropidpriemnytstva"* [Statistical Yearbook "Activities subjects of large, medium, small and micro"], Derzhstat Ukrainy, Kyiv, Ukraine.
8. State Statistics Service of Ukraine (2015), *Statystychnyj zbirnyk "Diial'nist' sub'iektiv hospodariuvannia"* [Statistical Yearbook "The activities of economic entities"], Derzhstat Ukrainy, Kyiv, Ukraine.
9. Tronin, Ju. N. and Maslenchenkov, Yu. S. (2002), *Menedzhment i proektirovanie firmy* [Management and projecting firms], JuNITI-DANA, Moscow, Russia.
10. NISS (2015), "Regarding priorities rationalizing organizational and legal forms of economic activity in the industry. Analytical note", available at: <http://niss.gov.ua> (Accessed 20 Nov 2015).

Стаття надійшла до редакції 08.12.2015 р.